

Eugeniusz Rydz

Sanktuarium Matki Boskiej Swarzewskiej jako miejsce kultu religijnego

Wprowadzenie

Nieodłączną cechą kultury religijnej człowieka jest potrzeba tworzenia miejsc kultu – oznaczenia przestrzeni, w której mógłby on skutecznie kontaktować się z bóstwem. Już w czasach pogańskich istniała rozwinięta sieć świętych miejsc, do których zdążali członkowie różnych plemion w celu oddania czci bóstwu, przedstawienia mu swoich kłopotów lub złożenia podziękowań za okazaną pomoc. Historia religii wyraźnie wskazuje, że podobne zjawiska obserwowano we wszystkich stadiach rozwoju cywilizacyjnego, kulturowego i społecznego. *Loca sacra* istnieją bowiem we wszystkich religiach: rozwiniętych i plemiennych, wielkich i ograniczonych nawet do jednej miejscowości¹.

Swoje sanktuaria posiadają zarówno społeczności etniczne, jak i wielkie religie na wszystkich kontynentach. Są one miejscem, gdzie nastąpiła szczególna koncentracja *sacrum*. W różnych systemach przybierają one inny kształt, np. naturalnych monumentów natury, symbolicznych znaków przestrzennych czy wielkich świątyń powstałych wysiłkiem wielu ludzi. Podkreślić należy, że miejsca kultu stanowiły zawsze znaczący akcent w rozwoju cywilizacji. Były areną wymiany wartości kulturowych i miejscem cementującym więzi społeczne, posiadały swój udział w budowaniu powiązań terytorialnych, narodowych i lokalnych². Sanktuarium jest zatem miejscem wyłączonym, lecz równocześnie jako centrum jakiegoś obszaru staje się własnością terytorialnej grupy religijnej, która odczuwa szczególnie silne więzi z miejscem kultu. Wierni, jako uczestnicy kultu w danym sanktuarium, identyfikują się jako grupa społeczna, a stałe kontakty z miejscem świętym przyczyniają się w znacznym stopniu do zachowania jej wartości, jedności i odrębności³. Zaznaczyć należy, że ośrodek kultu religijnego nie tylko jest miejscem współdziałania ludzi, lecz także transmituje treści religijne na bliższe i dalsze otoczenie.

Podstawowym sposobem kontaktu i uczestnictwa w świętości ośrodka kultowego jest pielgrzymka. Pielgrzymowanie do miejsc świętych ma swoją długą tradycję, a liczba miejsc pielgrzymkowych wzrastała wraz z rozwojem religii. Miejsca uświęcone znajdowały się i znajdują się nadal na wszystkich zamieszkałych kontynentach, niezależnie od charakteru, czy stopnia rozwoju danej religii. W miarę upływu lat wykształciły się też stałe szlaki pielgrzymkowe, którymi nieustannie wędrują ludzie do ośrodków kultu lub z nich powracają.

W chrześcijaństwie pielgrzymki stanowią jeden z publicznych i wspólnotowych wyrazów pobożności. Inaczej mówiąc, istota pielgrzymki wynika zawsze z chęci wiernych do obcowania z *sacrum*⁴.

Na tle ogólnie zarysowanych problemów prezentowane opracowanie poświęcone jest sanktuarium Matki Boskiej Swarzewskiej–Królowej Polskiego Morza w Swarzewie. Przedstawiono w nim krótką historię sanktuarium, rozwój ruchu pielgrzymkowego oraz przełomowe wydarzenia w dziejach Swarzewa, związane z kultem słynnej statuy. Dokonano również próby oceny roli kultury kaszubskiej dla czci słynącej łaskami figury Matki Boskiej Swarzewskiej–Królowej Polskiego Morza. Zwrócono także uwagę na współczesne formy pielgrzymowania i nawiedzania sanktuarium przez pątników.

Sanktuarium w Swarzewie – historia i czasy współczesne

Swarzewo jest jedną z najbardziej na północ wysuniętych parafii w Polsce. Położona jest na Kępie Swarzewskiej, którą od sąsiednich jednostek fizycznogeograficznych – Mierzei Helskiej i Pobrzeża Kaszubskiego oddziela szeroka dolina Płutnicy i Karwieńskie Błota. Na tym terenie obserwuje się występowanie młodych form polodowcowych, szczególnie zaś rozległych wysoczyzn moreny dennej, które porozcinane są pradolinami i rynnami.

Wieś Swarzewo wymieniana jest w dokumentach historycznych stosunkowo późno, bo dopiero w 1340 r. Jest to dokument osadniczy z 16 października 1340 r. wydany przez komtura krzyżackiego Winricha von Kniprode. Zakon ten bowiem od 1309 r. administrował tą częścią archidiaconatu pomorskiego diecezji wrocławskiej⁵. Z dokumentu tego wynika, że Swarzewo wcześniej było wsią królewską, a Krzyżacy nadali jej dodatkowe przywileje jako w pełni rozwiniętej osadzie. Dokument ten nie wspomina o istnieniu kościoła w Swarzewie. Istnieje jednak przekonanie, że wzniesiono go już w pierwszej połowie XV w.⁶ Nieco światła na sprawę fundacji tego kościoła rzuca zapis wizytacyjny archidiacona pomorskiego Jędrzeja Albinowskiego z 1687 r., który podał, że żeglarze, wypełniając złożone ślubowanie, jako dziękczynienie za ocalałe życie z odmętów morza, wybudowali w Swarzewie dzieło wotywnie – kościół. Fakt ufundowania kościoła wotywnego pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny przez żeglarzy, głosi również „obraz-mapa” wiszący po lewej stronie nawy kościoła⁷.

Wynika z tego, że fundatorami pierwszego kościoła w Swarzewie byli, współcześnie określając, ludzie morza.

Uważa się, że parafia swarzewska powstała w tym samym czasie, co parafia w sąsiedniej miejscowości Łobez, ale nieco później od parafii puckiej, starzyńskiej i strzelneńskiej. Na przełomie XIV i XV w., kiedy władze na Pomorzu sprawowali Krzyżacy, nastąpiło wyraźne zwiększenie liczby kościołów parafialnych. Kościoły te fundowali Krzyżacy, korporacje duchownych oraz lokalni właściciele ziemscy. Z fundacji Krzyżaków pochodziło 6 kościołów miejskich i 16 wiejskich, w tym m.in. w Helu, Łebczu i Swarzewie⁸. Nie zachowały się jednak żadne dowody, jakoby Krzyżacy wznosili te budynki, a wręcz przeciwnie, w tradycji lokalnej istnieje pogląd, że kościoły były budowane przez mieszkańców poszczególnych parafii. Bardzo trudno jednak przy dzisiejszym stanie wiedzy ustalić dokładną datę wybudowania pierwszego, nieistniejącego już dzisiaj kościoła w Swarzewie.

Nie wiadomo także, czy tytuł kościoła – Narodzenia NMP jest pierwotny. Możliwe jest, że Matka Boska jest tytułem kościoła dopiero od momentu poświęcenia kamienia węgielnego, albo też tytuł ten mógł zostać nadany tej świątyni w później, z czym spotykamy się np. w XVI w.

Pierwszy kościół swarzewski był budowlą szachulcową, w którym konstrukcję drewnianą wypełniono cegłą. Wydaje się, że wobec określonej żywotności drewna, nawet systematycznie konserwowanego, pierwszy kościół swarzewski stał bardzo długo⁹.

W drugiej połowie XIX w. zdecydowano się rozebrać stary kościół i w jego miejscu, w latach 1877–1880, został wybudowany nowy, obecny kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. Jest to świątynia wzniesiona w stylu neogotyckim, z solidnej cegły licowej, a jej wertykalne mury wzmocniono dookoła przyporami dwuuskokowymi. Smukła wieża, o bardzo charakterystycznym, neogotyckim zwieńczeniu, wtopiona jest w bryłę kościoła, stanowiąc westwerk. Kościół zamyka prezbiterium trójboczne. Nowy kościół został uroczystie konsekrowany 14 września 1930 r. przez biskupa Konstantyna Dominika z okazji 50-lecia ukończenia budowy¹⁰.

W źródłach historycznych brak jest informacji o dokładnej dacie utworzenia parafii swarzewskiej. Wydaje się, że w końcu XVI w. usamodzielnienie parafii swarzewskiej było już faktem. W skład tej parafii, obok Swarzewa, wchodziły: Gnieźdzewo, Wielka Wieś, Jastarnia i Chłapowo. W 1928 r. natomiast do parafii swarzewskiej należały miejscowości: Swarzewo (585 wiernych), Chałupy i Chłapowo (460 wiernych), Gnieźdzewo (499), Dwór Łebcz (134), Dana (58) oraz Władysławowo (520)¹¹. Aktualnie parafia w Swarzewie obejmuje jedynie dwie miejscowości: Swarzewo i Gnieźdzewo z ponad 2 tys. wiernych¹².

Walory kulturowe sanktuarium w Swarzewie

Wystrój wnętrza swarzewskiego sanktuarium ma w całości charakter neogotycki. Hala kościoła rozpina się na przęsłach, z otwartą, zdobioną więźbą dachową, jest też ona ozdobiona dziesięcioma dającymi światło neogotyckimi otworami okiennymi. Nad dwoma bocznymi wejściami do kościoła znajdują się blendy okienne, które dodatkowo ożywiają wnętrze świątyni. Oś kościoła zamknięta jest przez ołtarz główny, znajdujący się w prezbiterium, pięknie sklepionym, wywołującym wrażenie sfery nieba. Ołtarz ten jest w całości wykonany z drewna, z czterema wertykalnymi sterczynami. Natomiast płaszczyzny retabulum wypełnione są obrazami. Pośrodku znajduje się obraz z Madonną Tronującą z Dzieciątkiem na lewym kolanie, który podnoszony jest lub opuszczany. Po lewej stronie znajduje się obraz przedstawiający św. Barbarę, po prawej zaś dzieło ukazujące Niepokalane Poczęcie NMP. Znajdują się tu także rzeźby świętych z atrybutami: św. Barbara z atrybutami – wieżą, palmą i kielichem na Biblii, św. Roch ukazujący szarpaną ranę na udzie, obok jego lewej nogi stoi pies trzymający w zębach bochen chleba, św. Jan Chrzyciel z barankiem i muszlą w ręku oraz krzyżem w prawej ręce, a także postać świętego arcybiskupa, być może jest nim św. Ambroży – biskup Mediolanu. W szczytowej części ołtarza znajdują się dwie inne rzeźby: Matki Boskiej z Dzieciątkiem na prawym ramieniu oraz św. Antoniego z Padwy. Ołtarz główny zwieńcza wyniosła rzeźba Chrystusa Króla w pozłacanych szatach, stojąca na srebrzystej kuli ziemskiej (fot. 1). Na ramie pod obrazem Madonny Tronującej z Dzieciątkiem widnieje napis:

„Maryjo Matko – Jezu Zbawco
Świętokradca mógł Was zranić, nas zasmucić
Lecz nie zdoła nas – od Was odwrócić
3–4 styczeń 1936”.

Znaczne płaszczyzny ścian wewnętrznych kościoła zdoła bogata polichromia. Autorem tej osobliwej, swarzewskiej „Biblia pauperum” jest freskant i malarz obrazów dewocyjnych – Władysław Drapiewski, który wykonał polichromię swarzewską z synami w międzywojniu¹³. Malowidła w kościele swarzewskim należą do gatunku religijno-historycznego, bo przedstawiają one, obok scen biblijnych, również wydarzenia znane malarzom z przekazów kronikarskich lub legendy.

Jednym z najcenniejszych elementów swarzewskiego sanktuarium jest „Obraz mapa”. Przedstawione są na nim żaglowce z połowy XVII w.; można je interpretować jako statki zdążające do portu Królowej Mórz. Ponadto na obrazie zaznaczone są trzy miejsca obecności Matki Boskiej Swarzewskiej, czyli studzienka, stary helski kościół oraz drugi kościół w Swarzewie. Na dole obrazu, czyli na łądzie, widoczna jest procesja udająca się do kościoła, wyżej zaznaczone są wody zatoki, która była w tamtych czasach zwana „Małym Morzem”. Znad wody wylania się Półwysep Helski, na którym znajduje się stary kościół oraz nieistniejące forty obronne „Kazimierz”

Fot. 1. Wnętrze swarzewskiego kościoła parafialnego z widokiem na ołtarz główny (fot. M. Ryż)

Fot. 2. Figura Matki Boskiej Swarzewskiej z Dzieciątkiem w kościele parafialnym w Swarzewie (fot. M. Ryż)

Fot. 3. Młodzież oazowa udająca się na uroczystości odpustowe Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Swarzewie 5 września 2009 r. (fot. M. Ryż)

Fot. 4. Orkiestra dęta towarzysząca pielgrzymce na uroczystość odpustową Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Swarzewie 5 września 2009 r. (fot. M. Ryż)

Fot. 5. Dzieci w strojach kaszubskich podczas uroczystości odpustowych w Swarzewie (fot. M. Ryż)

i „Władysław”. Jeszcze wyżej widnieje sześć żaglowców na otwartym morzu. Marynarze trzech pierwszych statków wzywają pomocy, natomiast trzy kolejne zdołały zwinąć żagle i zdały się na łaskę okrutnego żywiołu. Do „obrazu mapy” nawiązuje wisząca tuż obok tablica z krótkim opisem. Kiedyś znajdowała się ona w kapliczce nad studzienką. Jej treść informuje o pojawieniu się cudownego obrazu Najświętszej Maryi Swarzewskiej.

Na ścianach bocznych, między witrażami, występują freski tajemnic różańcowych: po lewej stronie – Zwiastowanie, Nawiedzenie, Narodzenie i Ofiarowanie. Po prawej stronie natomiast – Ukoronowanie, Wniebowstąpienie, Pieta – siedząca Matka Boska Bolesna i martwy Chrystus, Grupa Ukrzyżowania – Matka Boska, św. Jan, Maria Magdalena. Zaznaczyć należy, że Pieta została umieszczona po prawej stronie nad bocznym wejściem do kościoła. Jest ona jedną z najcenniejszych drewnianych polichromowych rzeźb. Datowana jest na lata 1480–1490. Swarzewska Pieta jest jedynym zachowanym na Pomorzu Gdańskim gotyckim wyobrażeniem Matki Bolesnej, oplakującej trzymanego na kolanach martwego Chrystusa. Jej charakterystyczną cechą jest dość rzadko spotykana na świecie diagonalna pozycja ciała Chrystusa, prawie frontalnie zwróconego do patrzącego.

Pielgrzym, ogarnąwszy wzrokiem ogrom tematów malarskich, staje wreszcie w miejscu najważniejszym – przed ołtarzem głównym w oczekiwaniu na odsłonięcie cudownej figury Matki Boskiej Królowej Polskiego Morza. Po opuszczeniu obrazu osłaniającego, a także pancерnej ścianki, ukazuje się święta figura Swarzewskiego Sanktuarium. Jest nią rzeźba pełnoplastyczna, przedstawiająca Madonnę z Dzieciątkiem w pozycji stojącej, mająca wysokość 66 cm. Postać Madonny jest lekko wygięta w kształcie litery „S”. Maryja w lewej ręce trzyma Dzieciątko, obejmując jednocześnie lewą dłoń jego stopę. Prawa stópka Dzieciątka zwisa nieco niżej. Dzieciątko jest nagie. Posiada Ono tylko atrybuty władzy królewskiej. Madonna odziana jest w luźną suknię, płaszcz i maforion na głowie. W prawej ręce zaś Madonna trzyma metalowe berło. Na głowach obu postaci znajdują się złote korony. Zauważalny jest fakt, że głowa Madonny jest nieproporcjonalnie duża w porównaniu z resztą ciała. Suknia Madonny udrapowana została w fałdy. Na suknię nałożony jest obszerny złoty płaszcz (fot. 2).

Dzieciątko zwrócone jest w trzech czwartych obrotu ku Madonnie. Twarz dzieciątka jest okrągła, oczy zaś skierowane są w prawą stronę. Układ ust wyraża pewien grymas przechodzący w uśmiech. W lewej ręce, która zgięta jest w łokciu, Dzieciątko trzyma złote jabłko królewskie z krzyżem. Prawą dłońią zaś czyni znak błogosławieństwa. Rzeźba usytuowana jest na pozlacanym, drewnianym cokole i otacza ją metalowa, promienista aureola¹⁴.

Gotycka rzeźba Madonny z Dzieciątkiem w Swarzewie datowana jest na pierwszą połowę XV w. Wskazuje na to podobieństwo do rzeźby Matki Boskiej w Rumii. Stąd też badacze twierdzą, iż Swarzewska Madonna pochodzi z tego samego warsztatu artystycznego¹⁵.

Zaznaczyć należy, że rzeźba ta była dwukrotnie poddawana zabiegom konserwatorskim. Pierwszy raz miało to miejsce w latach 1940–1943, kiedy to rzeźba Madonny Swarzewskiej po odkopaniu z ziemi, gdzie była ukryta przed okupantem, znalazła się w stanie nadwątlonym. Zdeponowano ją wówczas w farze wejherowskiej. Rzeźba wymagała jednak zabiegów konserwatorskich. Za sprawą ks. K. Knopa, figura Matki Boskiej Swarzewskiej została odnowiona i zakonserwowana. Druga konserwacja miała miejsce w Państwowym Przedsiębiorstwie Konserwacji Zabytków w Gdańsku, w latach 1951–1953. Prace, które wówczas miały miejsce polegały przede wszystkim na impregnacji drewna, uzupełnieniu gotyckiej polichromii, a także złoceniu złotem płatkowym.

W dziejach swarzewskiego sanktuarium, a również rozwoju ruchu pielgrzymkowego, istotną rolę odegrały dwa dokumenty papieskie. W *breve* z dnia 18 grudnia 1855 r. Stolica Apostolska udzieliła odpustu zupełnego na odpust parafialny odbywający się w niedzielę po 8 września. Natomiast 21 stycznia 1882 r. przywilej taki został udzielony na odpust odbywający się w niedzielę po 16 lipca¹⁶. Z dokumentów tych wynika, że Stolica Apostolska nie tylko zaakceptowała swarzewskie odpusty, lecz włączyła je do „Skarbnicy Kościoła”. Uzyskanie tych dokumentów miało duży wpływ na rozwój ruchu pielgrzymkowego i przyczyniło się do ugruntowania kultu Matki Bożej szerzącego się tu od XVI w. Podkreślić należy, że prawdziwej „eksplozji” doznał ruch pielgrzymkowy do Swarzewa po odzyskaniu przez Polskę dostępu do morza w 1920 r. Bardzo wielu pielgrzymów przychodziło wówczas do Swarzewskiej Madonny z wdzięczności po odzyskaniu przez Polskę dostępu do morza.

Jedną z najradośniejszych i podniosłych chwil w dziejach sanktuarium swarzewskiego był 8 września 1937 r., w tym dniu odbywała się bowiem uroczysta koronacja Matki Boskiej Swarzewskiej na Królową Polskiego Morza. Tytuł ten uwarunkowany jest zarówno geograficznym położeniem swarzewskiego sanktuarium, jak i charakterem pracy większej części czcicieli Matki Boskiej Swarzewskiej. Przez wieki bowiem od początku dziejów sanktuarium szczególną cześć Matce Boskiej Swarzewskiej okazywali rybacy i żeglarze, budując kapliczkę nad studzienką jako wotum, następnie kościółek, by w latach 80. XIX w. wybudować okazały kościół¹⁷. Podkreślić należy, że choć na skroniach Matki Bożej i Dzieciątka Jezus korony widniały już wcześniej, były one zapewne tylko wotami, albowiem brak wzmianki o takiej uroczystości¹⁸. Dekret Papieża Piusa XI nadesłany przez Świętą Kongregację Obrzędów, zezwalający na koronację Panny Swarzewskiej nosi datę 28 sierpnia 1936 r. Zasadniczym motywem, który miał wpływ na zawartą w dekreście papieskim decyzję pozostawał fakt, że:

1. Wierni z największą czcią od najdawniejszych lat przychodzą przed figurę Matki Boskiej Swarzewskiej¹⁹.
2. Liczne wota zgromadzone wokół figury są dokumentami wdzięczności i świadczą o pamięci za łaski, jakie w Swarzewie otrzymują wierni za pośrednictwem swojej Pani²⁰.

3. Nie można nie doceniać okoliczności, że w pewien sposób do uroczystości koronacyjnej figury Matki Boskiej Swarzewskiej „przyczynili się” złodzieje, którzy nocą z 4 stycznia 1936 r. okradli swarzewski kościół²¹.
4. Prośba ówczesnego ordynariusza diecezji chełmińskiej skierowana do papieża Piusa XI, aby pozwolił nowymi koronami uwieńczyć swarzewską figurę²².

Z najnowszej historii figury Matki Boskiej Swarzewskiej należy odnotować Jej pielgrzymowanie do Gdyni w dniu 11 czerwca 1987 r. na spotkanie Ojca Świętego z ludźmi morza. Umieszczona na specjalnym tronie patronowała temu spotkaniu, a Ojciec Święty Jan Paweł II modlił się przed Nią i złożył Jej dar w postaci różańca. W homilii wygłoszonej wówczas do kilkudziesięciu tysięcy zgromadzonych wiernych na Skwerze Kościuszki, powiedział między innymi: „Was wszystkich, wasze rodziny i wszystkie wasze sprawy składam u stóp Matki Chrystusa, czczonej w wielu sanktuariach na tej ziemi, a zwłaszcza w Sianowie i w Swarzewie, gdzie od lat czterdziestu otacza was opieką Królowa Polskiego Morza. Cieszę się, że jest tu z nami na tym spotkaniu”²³.

O głębokiej wdzięczności dla Madonny Swarzewskiej jej wiernego ludu świadczą m.in. liczne wota. Ich pochodzenie wiąże się nie tylko z legendą o ludziach morza za cudowne uratowanie, ale również za cuda, których doznawali wierni w swarzewskim sanktuarium. Obecnie w sanktuarium znajduje się ponad 200 najważniejszych wot. Są to m.in. tabliczki, korale, krzyżyki, kawałki bursztynu, różańce. Tutejsi mieszkańcy, a zwłaszcza ludzie morza, bardzo wiele zawdzięczają swojej królowej. Uważają, że to właśnie dzięki Jej pomocy udało się im bezpiecznie dopłynąć do brzegu. W 1975 r. w kościele swarzewskim znaleziona została mosiężna tabliczka z napisem: „Tu się modliłem, tu zostałem wysłuchany”. Matka Boska Swarzewska stała się natchnieniem dla lokalnych twórców. To dla niej piszą wiersze, pieśni i legendy ludowe. Tak wyrażają swoją wdzięczność i sławią wielkość Swarzewskiej Madonny.

Sanktuarium w Swarzewie jest ośrodkiem niezwyklej czci Matki Bożej, źródłem życia lokalnej parafii. Do jej zadań należy szczególna troska o młodzież, kształtowanie myśli teologicznych wśród parafian oraz podtrzymywanie wiary i ważności życia religijnego. Do najważniejszych zadań należy realizacja zobowiązań wynikających z przyjętego tytułu, czyli Królowej Polskiego Morza i Opiekunki Kaszubskich Rybaków. Do misji sanktuarium należy więc duszpasterstwo rybaków, marynarzy, portowców i stoczniovców.

Swarzewskie sanktuarium, dzięki ciągle żywej tradycji i kulturze, jest bardzo popularnym miejscem, zarówno dla okolicznych pielgrzymów, jak również dla turystów odwiedzających ten region. Matka Boska Swarzewska, a przede wszystkim wiara w Nią, jest dowodem na nadal żywą tradycję i wiarę w tym regionie. Przekazywane z pokolenia na pokolenie legendy o cudownym uratowaniu żeglarzy ze sztormu, tak bardzo zakorzeniły się w świadomości tutejszych mieszkańców, iż podczas swoich modlitw składają Matce Boskiej liczne wota, a także kierują na Jej ręce niezliczone

prośby. Nadmorskie położenie oraz dogodne warunki do uprawiania turystyki mają wpływ na to, iż oprócz pielgrzymów przybywają tu również zwykli turyści. Także i oni bardzo chętnie kierują się do kościoła swarzewskiego za sprawą jego ciekawej historii oraz architektury, a także faktu tak ogromnego wśród miejscowej ludności umiłowania Matki Boskiej.

Pielgrzymi cały czas składają Matce Bożej liczne wota, prosząc o łaskę słowami modlitwy: „Matko Boska Swarzewska Królowo Polskiego Morza, Maryjo Matko Zbawiciela, jak latarnia morska pośród ciemności i burzy wskazujesz nam zawsze właściwy kierunek do Jezusa. Powierzamy Ci wszystkich ludzi morza. Marynarzom daj szczęśliwe rejsy, a rybakom obfite połowy. Strzeż ich nie tylko na morzu, ale i w bogatych portach. Obroń nas wszystkich przed sztormową falą niszczącej demoralizacji. Gwiazdo Morza, oddajemy się Tobie! Prowadź nas, abyśmy nie zatoniły w złudnej toni materializmu, ale szukali zawsze najcenniejszego skarbu, którym jest Twój Syn, nasz Bóg i Pan, Jezus Chrystus. Amen”²⁴.

Ruch pielgrzymkowy do sanktuarium Matki Boskiej Swarzewskiej

Pielgrzymowanie jest obecnie jednym z ważniejszych zjawisk religijnych, kulturowych i społeczno-ekonomicznych. Jest ono jednakże zróżnicowane nie tylko ze względu na czczony obiekt kultu, ale również na formę ruchu pielgrzymkowego, których identyfikacja zależy od przyjętych kryteriów oceny²⁵. Kategoriami odróżniającymi pielgrzymki od siebie są m.in.: cel wyprawy, wykorzystywany środek transportu, charakterystyka uczestników, sposób organizacji pielgrzymki. Można wyodrębnić także inne formy podziału pielgrzymek, uwzględniając np. odległość od miejsca zamieszkania, religijność uczestników, motywacje pielgrzymowania, czy miejsce kultu religijnego, do którego udają się pątnicy.

Rozpiętość kultu, oddziaływanie sanktuarium można określić ilością i liczebnością pielgrzymek. Pielgrzymka, jako przejaw życia religijnego, głębokiej wiary danej krainy geograficznej, jest istotnym wyznacznikiem do zrozumienia stanu Kościoła określonego regionu, a także maryjności publicznych aktów w drodze do Jezusa. Podkreślić należy, że pątnictwo na Kaszubach wykazuje historyczne i do dziś silne więzi regionalnej społeczności religijnej z ośrodkami kultu. Terytorium to pokrywa gęsta sieć szlaków pątniczych nawet o kilkusetletniej tradycji. Chociaż nie ze wszystkich parafii tego regionu wyruszają pielgrzymki do Swarzewa, Wejherowa i Sianowa, to prawie przez wszystkie parafie przechodzą szlaki pątnicze do tych ośrodków²⁶.

Z dostępnych materiałów źródłowych wynika, że pobożny lud kaszubski pielgrzymował do Swarzewa już przed reformacją. O odbywających się pielgrzymkach

mówią wizytacje biskupie z końca XVI, jak i początku XVIII w. Oprócz mieszkańców półwyspu i okolicznych parafii, do Swarzewa ściągali także pątnicy z Gdańska, Wejherowa, Łęborka i Słupska²⁷.

Od XIX w. pielgrzymi przybywają na dwa odpusty – w niedzielę po 16 lipca i w niedzielę po 8 września. Pierwszy odpust („odpust mały”, lub „odpust jagody”), nosi nazwę Matki Boskiej Szkaplerznej, drugi („duży odpust”) Narodzenia NMP, Matki Boskiej Siewnej²⁸. Podkreślić należy, że ważną rolę w ożywieniu ruchu pielgrzymkowego odegrał wspomniany już dokument papieski z 1855 r., akceptujący swarzewskie odpusty.

Dla określenia wielkości ruchu pielgrzymkowego, struktury społecznej, wieku i motywów podjęcia się trudu pielgrzymkowego do sanktuarium w Swarzewie, przeprowadzono za zgodą kustosa sanktuarium ks. Stanisława Majkowskiego w dniu 18 lipca i 5 września badania ankietowe wśród wiernych przybyłych na te uroczystości. Badaniami objęto 350 przypadkowo wybranych pielgrzymów. Z badań tych, jak i dostępnej dokumentacji, m.in. kroniki parafii, a także wywiadów wynika, że wielkość ruchu pielgrzymkowego na corocznych odpustach Matki Boskiej Szkaplerznej („odpust mały”), jak i Narodzenia Najświętszej Maryi Panny („duży odpust”) stale wzrasta²⁹.

Obecnie na pierwszy odpust przybywają pielgrzymki nie tylko z terenu powiatu puckiego, m.in.: Helu, Jastarni, Władysławowa, Jastrzębiej Góry, Chrapowa, Juraty, Jastarni, Kosakowa, Chałup, Łebcza, Starzyna, lecz także z powiatów wejherowskiego, łęborskiego oraz z Trójmiasta. Los wyznaczył Swarzewu wyjątkowe położenie, na wysokiej krawędzi Kępy Swarzewskiej, gdzie Polacy chętnie odpoczywają w miesiącach letnich. Ponieważ oba odpusty (szczególnie lipcowy) przypadają w miesiącach urlopowych, stąd w uroczystościach religijnych uczestniczy dość dużo osób przebywających na wypoczynku, którzy pochodzili m.in. z powiatów: legnickiego, toruńskiego, tarnogórskiego, myszkowskiego, pszczyńskiego, poznańskiego, krakowskiego, ostrowskiego, częstochowskiego, koszalińskiego, szczecińskiego i olsztyńskiego. Z badań, jakie przeprowadzono 18 lipca 2009 r. wynika, że w uroczystościach odpustowych brało udział około 7 tys. osób³⁰.

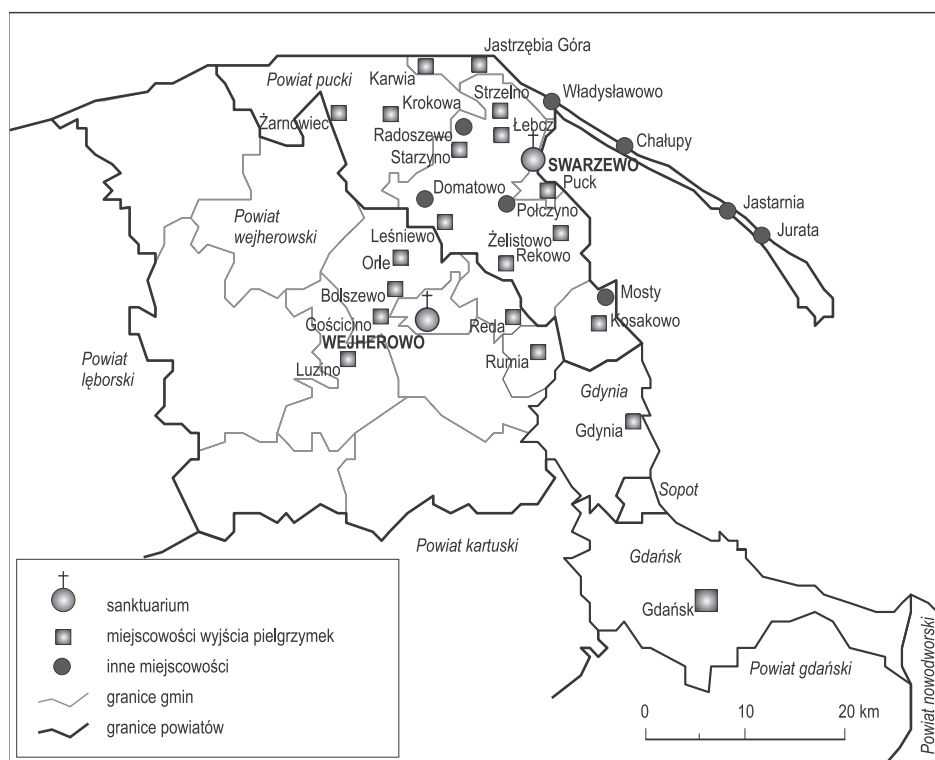
Niemale znaczenie w geograficznej siatce szlaków pielgrzymkowych odegrał akwen Zatoki Gdańskiej. Do końca lat 90. ubiegłego wieku część pątników przybywała do Swarzewa wodami zatoki. Wprawdzie mieszkańcy półwyspu uczestniczyli przede wszystkim w pierwszym odpuscie, to pewna ich liczba przybywała także na drugi odpust. Była to prawdziwa parada łodzi, szkutów i małych statków z półwyspu i z Rewy. O ilości przybyłych tą drogą pątników świadczyć może fakt, że szkutów takich, nie licząc mniejszych jednostek, przybywało w okresie międzywojennym około czterdzieści, z których każda mogła zabrać około 150 pielgrzymów³¹. Pielgrzymowanie wodą do Królowej Polskiego Morza, może wywodzić się z początków XVII w. Po II wojnie światowej pielgrzymowanie wodą zostało wyraźnie ograniczone przez

przepisy administracyjne. Obecnie łódzie przybywają do Swarzewa sporadycznie, można jednak przypuszczać, że ten chwalebny zwyczaj pielgrzymowania morzem powróci.

Najliczniejsze rzesze wiernych przybywają do Swarzewa na drugi odpust – 8 września, związany ze świętem Narodzenia Najświętszej Marii Panny, które obchodzi się w niedzielę przed lub po tej dacie. Z badań, jakie prowadzono 5 września 2009 r. wynika, że gromadzi on około 20 tys. wiernych, w tym wiele grup autokarowych, choć zdecydowanie przeważają pielgrzymi uczestniczący w zorganizowanych grupach wędrujących pieszo. Pielgrzymowanie wiernych do sanktuarium swarzewskiego ma długą tradycję. Pielgrzymki z Pucka datuje się na koniec XVI w., a z Wejherowa na 1929 r. Liczny udział pielgrzymów z Wejherowa wywołał potrzebę wydania w 1939 r. śpiewnika, który nosił tytuł: *Śpiewajmy Królowej Swarzewskiej*³². Śpiewnik ten wyznaczał pielgrzymom modlitwy i pieśni na całą trasę przez Dalecnicę, Sławutowo, Brudzewo, Puck i Gnieźdzewo do Swarzewa. Nieco dłuższą trasę pokonują pielgrzymi z Luzina, którzy idąc przez Bolszewo, dołączają do kompanii wejherowskiej. Przeprowadzone badania w zakresie pochodzenia terytorialnego pielgrzymów na odpust w dniu 5 września 2009 r. wskazują, że około 40,0% respondentów wywodziło się z powiatu wejherowskiego, z których najwięcej deklarowało pochodzenie z Redy oraz Gościcina, Wejherowa, Rumii i Bolszewa. Z miejscowości położonych na terenie powiatu puckiego pochodziło prawie 30,0% pielgrzymów, przy czym najwięcej z Jastrzębiej Góry, Leśniewa, Kosakowa, Starzyna, Rekowa i Łebcza. Wrześniowy odpust, w przeciwieństwie do lipcowego, przyciąga wiernych z centralnej części Kaszub. Duża liczba pielgrzymów przybywa z miejscowości położonych na południe i zachód od Swarzewa (ryc. 1). W określeniu miejsca pochodzenia osób uczestniczących w odpuscie wrześniowym wykorzystano również rejestracje pojazdów, którymi przybyli wierni, często z odległych miejscowości. Z uzyskanych materiałów wynika, że pielgrzymi wywodzili się z 8 województw, zdecydowanie najwięcej było ich z województwa pomorskiego. Wśród ogólnej liczby pojazdów wyróżniały się ponadto województwa: łódzkie, mazowieckie, kujawsko-pomorskie i wielkopolskie. Na parkingach były również samochody z rejestracją niemiecką.

Z referowanych tu badań wynika, że z upływem lat pielgrzymki zmieniają swoją formę, dodawane są nowe ciekawe elementy, a dawne zwyczaje zostają zapomniane. Podczas drogi pielgrzymi śpiewają pieśni chwalebne dla Maryi. Grupy „starych śpiewaków”, które kiedyś zachęcały do śpiewu podążających do Swarzewa pielgrzymów, zastępowane są przez ruch „oazowy”, czyli grupy młodych dziewcząt i chłopców, którzy śpiewają przy akompaniamencie gitar (fot. 3). Niektóre grupy dysponują również orkiestrami dętymi (fot. 4).

Podczas powitania pielgrzymów odbywa się „kłanianie się” krzyży, obrazów, chorągwi i feretronów figurce Madonny Swarzewskiej. Piękna całość scenerii dodają regionalne kaszubskie stroje, w które przyodziani są poszczególni pielgrzymi. Przed

Ryc. 1.

Pielgrzymki do Swarzewa na odpust Narodzenia Najświętszej Marii Panny
w dniu 5 września 2009 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych przez M. Ryża.

wejściem każdej figury bądź obrazu do kościoła, zarówno Matka Boska Swarzewska, jak i przybyte figury są energicznie wstrząsane na każdą ze stron. Zwyczaj ten nawiązuje do dryfowania figury po wzburzonym morzu.

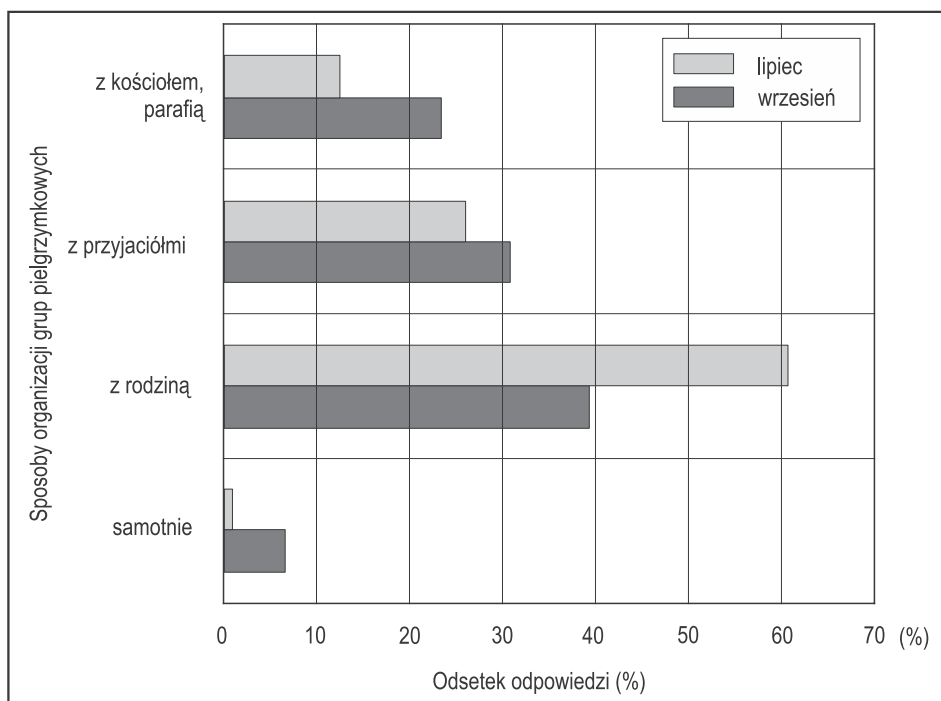
Wyjście pielgrzymów z własnej parafii często poprzedzane jest uroczystą mszą świętą. Pielgrzymi podczas marszu zatrzymują się przy przydrożnych krzyżach i figurach, by oddać im pokłon, np. pielgrzymka z Wejherowa zatrzymuje się przy krzyżu w Dalecznicy.

Godnym uwagi pozostaje również fakt, że od wielu lat w okresie wiosennym przybywają do Swarzewa pielgrzymki dzieci komunijnych, łącznie z rodzicami i opiekunami. Stanowią one rocznie około 5 tys. osób (fot. 5). W każdą niedzielę przybywają także indywidualni pielgrzymi. W ciągu roku jest to liczba około 7 tys. osób.

Od 1982 r. nieprzerwanie organizowana jest Pieszka Pielgrzymka Kaszubska, która pierwotnie rozpoczynała się w Swarzewie, a obecnie wyrusza z Helu. Uroczyste jej rozpoczęcie ma jednak miejsce w Swarzewie, gdzie to pielgrzymi przychodzą na nocleg 25 lipca, zaś w dniu następnym wcześniej rano odprawiana jest w Sanktuarium uroczysta msza święta. Pielgrzymka ta w ostatnich dziesięciu latach gromadziła średnio po około 400 pątników, którzy w swojej wędrówce do Częstochowy przemierzali 640 km. Jest to jedna z najdłuższych pieszych tras pielgrzymkowych do Sanktuarium Jasnogórskiego.

Badania autora pozwoliły również określić sposób, w jaki pielgrzymi przybywali na uroczystości odpustowe do Swarzewa. W przypadku odpustu lipcowego prawie 60,0% respondentów przybyło pieszo, 25,5% ankietowanych zadeklarowało przyjazd do sanktuarium w Swarzewie samochodem, 4,5% przyjechało na odpust rowerem w grupie zorganizowanej, a blisko 10,0% przybyło autobusem lub pociągiem. W porównaniu z wynikami lipcowymi na uroczystości odpustowe we wrześniu znacznie więcej badanych pielgrzymów przybyło pieszo (około 75,0% badanych). Zdecydowana ich większość pokonywała odległość od miejsca zamieszkania do Swarzewa w formie zorganizowanych parafialnych grup pielgrzymkowych. Około 10,0% pielgrzymów korzystało z ogólnodostępnych środków transportu, najczęściej autobusów, również w grupach zorganizowanych. Podobnie jak w lipcu, dość znaczna liczba pielgrzymów (około 7,5%) przybyła do sanktuarium w Swarzewie rowerem w zorganizowanych grupach, np. z Rumii. Pozostali pielgrzymi (około 7,5% ogólnej liczby badanych) deklарowało, że przybyło na uroczystości własnym samochodem.

Wyniki badań ankietowych wskazują, że zdecydowanie najwięcej osób na uroczystości odpustowe – zarówno w lipcu, jak i we wrześniu – przybywało z rodziną, bo stanowiły one odpowiednio 39,9% i 60,5% ogólnej liczby respondentów. Około 30,5% ankietowanych uczestniczących w odpuście lipcowym i 26,0% w odpuście wrześniowym deklарowało przybycie z przyjaciółmi (ryc. 2). Dość duży odsetek osób biorących udział w uroczystościach odpustowych z przyjaciółmi ma pewien związek z wspomnianym wcześniej faktem położenia sanktuarium w strefie nadmorskiej, gdzie w miesiącach letnich spędza się urlopy. Udział w uroczystościach odpustowych z parafią deklарowało 23,0% respondentów w lipcu i 12,5% we wrześniu. Spośród wszystkich ankietowanych, niezależnie od tego, czy przybyli z grupą zorganizowaną, czy indywidualnie, zdecydowana większość (71,0% badanych) deklарuje, iż podstawowym źródłem wiedzy o uroczystościach odpustowych w sanktuarium w Swarzewie były informacje uzyskane w kościele własnej parafii. Biorąc pod uwagę źródła inspiracji do pielgrzymowania, około 79,0% ankietowanych przyznało, że podjęcie trudu uczestnictwa w pielgrzymce lipcowej i około 86,0% w pielgrzymce wrześniowej, wypłynęło z potrzeby serca, jako konieczność wewnętrznego przeżycia religijnego. Około 11,0% osób uczestniczących w odpuście lipcowym i 5,0% w uroczystościach wrześniowych, za główny motyw przyjazdu do Swarzewa podało

Ryc. 2.

Sposoby organizacji grup pielgrzymkowych do sanktuarium w Swarzewie na uroczystości odpustowe 18 lipca 2009 r. i 5 września 2009 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych przez M. Ryżę.

cele turystyczne. Podstawowym motywem skłaniającym do uczestnictwa w uroczystościach odpustowych poprzez podjęcie trudu pielgrzymowania, była głęboka wiara. Świadczą o tym nie tylko rzesze wiernych gromadzących się na odpustach, ale także wota dziękczynne składane w ofierze. O łaskach i cudach w Swarzewie informują także ważne publikacje traktujące o tym miejscu. Niezliczona ilość cudów pozostaje jedynie w pamięci ludzi, którzy tych łask doznają, bowiem wielu brakuje odwagi, by publicznie złożyć swoje świadectwo. Wierni oczekują zwykle cudów, które można zobaczyć czy wprost dotknąć. Tymczasem wielkie rzeczy często zachodzą tuż obok, w duszach otaczających nas ludzi³³.

Zawarte w kwestionariuszu pytania umożliwiły także wyrażenie opinii osób biorących udział w uroczystościach odpustowych, co do ich ponownego pielgrzymowa-

nia do sanktuarium w Swarzewie. Spośród uczestniczących w odpuszczeniu lipcowym prawie 90,7% respondentów wyraziło chęć powtórnego przyjazdu do Swarzewa. Niemal wszyscy, bo prawie 99,0% pątników biorących udział w odpuszczeniu wrześniowym także wyraziło chęć ponownego uczestnictwa w odpuszczeniu poświęconym Narodzeniu Najświętszej Marii Panny (tab. 1). Pewne różnice odnośnie do udziału w uroczystościach odpustowych wynikać mogą z faktu, że odpust lipcowy odbywa się w sezonie letnim, a co za tym idzie gromadzi większą liczbę turystów z pobliskich nadmorskich kurortów. Osoby te znacznie częściej też jako główny motyw przybycia na odpust w Swarzewie wykazywały turystykę, bądź motyw towarzyski, wiążący się z poznaniem nowych miejsc³⁴.

Tab. 1.
Deklaracja pielgrzymów co do ponownego uczestnictwa
w uroczystościach odpustowych w Swarzewie

Odpowiedzi	Lipiec		Wrzesień	
	liczba	%	liczba	%
Tak	136	90,7	198	99,0
Nie	1	0,6	1	0,5
Trudno powiedzieć	13	8,7	1	0,5
Ogółem	150	100,0	200	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych przez M. Ryżę w czasie uroczystości odpustowych w dniach 18.07.2009 r. i 5.09.2009 r. w Swarzewie.

Wyniki badań wskazują ponadto, że 46,0% biorących udział w uroczystościach odpustowych w lipcu oceniło organizację pielgrzymki bardzo dobrze, 45,0%, jako dobrą, natomiast 9,0% ankietowanych nie miało zdania na ten temat. Wrześniowe badania natomiast określiły, że 54,0% ankietowanych uznało przygotowanie pielgrzymki za bardzo dobre, 45,0% za dobre, a zaledwie 1,0% badanych nie miało zdania na ten temat. Przeprowadzone badania pokazały, że zarówno odpust lipcowy, jak i wrześniowy, był w opinii przybyłych pielgrzymów oceniany wysoko (bardzo dobrze i dobrze).

Badania umożliwiły także przeprowadzenie charakterystyki społeczno-demograficznej pątników pod względem wieku, płci i stanu cywilnego oraz wykształcenia³⁵. Spośród ogólnej liczby ankietowanych najwięcej osób biorących udział w uroczystościach odpustowych, zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn, mieściło się w grupie wiekowej 19–30 lat (tab. 2). Około 31,2% ogólnej liczby pielgrzymujących obejmowało osoby w grupie wiekowej 31–50 lat, zaś 12,6% przypadało na grupę poniżej 18 lat.

Tab. 2.

Struktura wiekowa pielgrzymów uczestniczących w uroczystościach odpustowych w sanktuarium Matki Boskiej Królowej Polskiego Morza w Swarzewie w dniach 18.07.2009 r. i 5.09.2009 r.

Przedziały wiekowe	Płeć respondentów				Ogółem	
	kobiety		mężczyźni			
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
0–18	25	14,0	19	11,0	44	12,6
19–30	94	52,8	84	48,8	177	50,6
31–50	47	26,4	62	36,0	110	31,2
51 i więcej	12	6,7	7	4,2	19	5,6
Ogółem	178	100,0	172	100,0	350	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych przez M. Ryżę w czasie uroczystości odpustowych w dniach 18.07.2009 r. i 5.09.2009 r. w Swarzewie.

Tylko 5,6% pielgrzymujących stanowiły osoby powyżej 51. roku życia. Można więc stwierdzić, że struktura wiekowa pielgrzymujących tu kobiet i mężczyzn jest zróżnicowana. W grupie wiekowej 31–50 lat liczba mężczyzn była wyższa o 9,6 punkty procentowe od liczby kobiet, zaś w przedziale 19–30 lat i poniżej 18 lat nadwyżka kobiet wśród pielgrzymów wynosiła odpowiednio 4,0 i 3,0 punkty procentowe. Przewaga kobiet nad mężczyznami występowała także w przedziale powyżej 51 lat o prawie 2,5 punkty procentowe.

Analizując strukturę pielgrzymów według stanu cywilnego, można przyjąć, iż większym stopniem pobożności charakteryzowały się osoby pozostające w związku małżeńskim, bo stanowiły one 58,0%. Osoby stanu wolnego – kawalerowie i panny – stanowili łącznie w obydwu odpustach 41,0% ogólnej liczby badanych pielgrzymów, zaś 1,0% badanych osób to wdowy i wdowcy.

Badania ankietowe pokazały również, iż na dwa odpusty: Matki Boskiej Szkaplerznej w niedzielę po 16 lipca i Narodzenia NMP Matki Boskiej Siewnej w niedzielę po 8 września wśród przybywających do Swarzewa pielgrzymów, najliczniejszą grupę stanowiły osoby z wykształceniem średnim (71,0% ogólnej liczby). Około 14,8% respondentów deklarowało wykształcenie na poziomie wyższym, zaś 14,2% należało do grupy osób z wykształceniem zawodowym i podstawowym.

Rozważając społeczno-moralne aspekty pielgrzymowania do sanktuarium w Swarzewie, należy sięgnąć do motywów, jakimi kierowali się pątnicy podejmujący trud wędrówki. W ciągu wielu wieków były one podobne, choć obecnie zauważa się pewne zmiany. Pierwszym i podstawowym motywem była wiara w orędownictwo świętych. Człowiek szukający pomocy u Boga łatwiej radził sobie z problemami w to-

warzystwie orędowników. Wpływało to także z doświadczenia życia społecznego. Wierni potrzebujący pomocy szukali wsparcia u Matki Bożej. Za Jej wstawiennictwem otrzymywali potrzebne łaski, ich prośby były wysłuchiwane.

Głęboko zakorzeniona religijność mieszkańców Pomorza i potrzeba obcowania ze świętym miejscem, nie tylko ożywia „życie” swarzewskiego sanktuarium, lecz spowodowała wybudowanie domu rekolekcyjnego, który prowadzony jest przez Zgromadzenie Misjonarzy Krwi Chrystusa. Głównym celem tego zakonu jest przede wszystkim budowa i odnowienie kościoła. Zgromadzenie wzywa wiernych do odnowy i nawrócenia poprzez misje i rekolekcje. Misjonarze poprzez swoją pracę rekolekcyjną wnoszą Boże Miłosierdzie do parafii, szkół, szpitali, więzień oraz innych instytucji. Bardzo ważnym aspektem w życiu wspólnoty jest Adoracja Krwi Chrystusa.

Budowę domu rekolekcyjnego św. Józefa w Swarzewie rozpoczęto w 1987 r. W tym samym roku Ojciec Święty Jan Paweł II podczas swojej pielgrzymki w Gdyni poświęcił tablicę dla przyszłego domu rekolekcyjnego. W domu tym znajduje się 40 pokoi ze 100 miejscami noclegowymi, a także sale służące do wykorzystywania na konferencje i spotkania dla pielgrzymów. Co miesiąc odbywają się tutaj też trzydniowe skupienia Wspólnoty Krwi Chrystusa, zazwyczaj od piątku wieczorem do niedzieli rano. Od 15 lat, w marcu i grudniu, Dom Świętego Józefa organizuje rekolekcje dla anonimowych alkoholików, podczas których odbywają się spotkania ze specjalistami, warsztaty i szkolenia. Podczas zimowych i letnich ferii organizowane są rekolekcje dla młodzieży, natomiast w lipcu i sierpniu rekolekcje dla rodzin, mające na celu pogłębienie duchowości. Podczas lipcowych i wrzesniowych uroczystości odpustowych w sanktuarium Matki Bożej Królowej Polskiego Morza w domu rekolekcyjnym udzielane są noclegi oraz potrzebna pomoc duchowa³⁶.

Zakończenie

Głęboki kult Maryi w centrum pątniczym jednej z najbardziej na północ wysuniętych parafii w Polsce zapisał się na wielu kartach historii tej części kraju. Ta licząca zaledwie 1 100 mieszkańców kaszubska miejscowość jest dumą nie tylko dla parafian i mieszkańców Swarzewa, lecz całej archidiecezji gdańskiej. Sanktuarium Matki Bożej Królowej Polskiego Morza w Swarzewie jest nieodłącznym elementem sieci sakralnej tej archidiecezji. Jego długa, sięgająca XV w. historia, jest związana z ważnymi dla Kościoła i społeczności sakralnej wydarzeniami oraz licznymi pielgrzymkami przybywającymi do tego miejsca. Bardzo silnie rozwinięta wiara lokalnych społeczności sprawiła, że Swarzewo stało się bardzo ważnym ośrodkiem kultu maryjnego na terenie północnych Kaszub. Sanktuarium stało się powodem do dumy mieszkańców. Spełnia ono zarówno funkcje ściśle religijne, jak i przynależne mu funkcje oświatowe, opiekuńcze i ogólnospołeczne.

Legenda związana z tym miejscem oraz splot niewyjaśnionych wydarzeń sprawiły, że Swarzewo uznawane jest za miejsce święte, związane z obecnością Matki Bożej. Matka Boska Swarzewska jest opiekunką ludzi morza, rybaków, marynarzy. Swarzewska Madonna jest również inspiracją dla lokalnych twórców. Powstają poświęcone Jej liczne wiersze i poematy, które są wyrazem ogromnej wdzięczności i wiary.

Sanktuarium w Swarzewie od początku istnienia wywierało szczególny wpływ na kształtowanie społeczności kaszubskiej oraz charakterystyczny dla tej ludności kult Maryi. Przybywają tu młodzi i starsi, dla których Swarzewo już od dawna stanowi miejsce pielgrzymkowe, dzieci komunijne, małżeństwa, wszyscy ci, którzy chcą dać świadectwo swojej wiary poprzez pielgrzymowanie. Wierni przybywają w zorganizowanych grupach parafialnych, często całymi rodzinami. Choć najpopularniejsze są tu pielgrzymki piesze, to nie brakuje grup autokarowych z odleglejszych miejsc lub też zorganizowanych grup rowerowych. Motywy przybycia pątników są podobne – jest to ich ogromna wiara oraz chęć oddania czci Matce Boskiej. Obecność w sanktuarium pozwala spędzić im czas na wspólnej modlitwie z rodzinami i przyjaciółmi. Do Królowej Polskiego Morza pielgrzymują osoby o różnym statusie społecznym i zawodowym, m.in. pracownicy fizyczni i umysłowi, przedstawiciele władz samorządowych lokalnych i państwowych, studenci, małżonkowie oraz osoby samotne. Uczestnikami uroczystości są niemowlęta w wózkach, dzieci, młodzież, osoby starsze oraz pielgrzymi w podeszłym wieku. Nie zmienia to jednak faktu, iż przyświeca im ten sam cel, którym jest wspólna modlitwa do Swarzewskiej Madonny. Matka Boska Swarzewska jest niejednokrotnie ukojeniem w cierpieniu oraz opoką w trudnych chwilach, czuwa nad życiem wszystkich wiernych. Wyrazem szczególnej wdzięczności za doznane łaski jest m.in. liczny udział wiernego ludu w uroczystościach odpustowych, by podziękować i oddać cześć Matce Boskiej Swarzewskiej.

Swarzewo, przez swoje nadmorskie położenie, gości corocznie wielu turystów. Sanktuarium znane jest więc coraz szerszej wśród ludzi przybywających tu w celach turystycznych. Fakt ten wpłynął także na większe zainteresowanie samą miejscowością, jej walorami przyrodniczymi i kulturowymi. Swarzewo, dzięki sanktuarium i łaskami słynącej figurze Matki Bożej Swarzewskiej, stało się popularnym miejscem odwiedzin wiernych, nie tylko archidiecezji gdańskiej, ale także turystów wypoczywających w rejonie Półwyspu Helskiego.

Przeprowadzone badania ankietowe podczas uroczystości odpustowych pozwalają stwierdzić, że duży w nich udział wiernych jest największą manifestacją przywiązania do Matki Boskiej Swarzewskiej. Przybywają tu mieszkańcy okolicznych miejscowości, dla nich Matka Boża Swarzewska jest orędowniczką, to do niej całymi rodzinami przychodzą się modlić, uczestnicząc wraz z rzeszą wiernych w odpustach. Z opinii respondentów wynika, że każdy, kimkolwiek jest, przybywając do sanktuarium w Swarzewie, odnajduje pomoc i ukojenie. Niejednokrotnie rozdarła serce, zagubione myśli, niepewność i lęk, u stóp Królowej przemijają. Matka Boska czuwa nad ich życiem

i postępowaniem. Pozwala wracać i ogarnia jeszcze większą opieką. Oby to trwało zawsze, tak jak Ona trwa w Swarzewie.

Przypisy:

- ¹ A. Jackowski, *Święta przestrzeń świata. Podstawy geografii religii*, Kraków 2003, s. 7–8.
- ² I. Jażewicz, *Sanktuarium w Skrzatuszu jako miejsce kultu religijnego w diecezji koszalińsko-kołobrzeszkiej*, „Peregrinus Cracoviensis”, 2007, z. 18, s. 120–123.
- ³ A. Datko, *Człowiek w przestrzeni symbolicznej*, „Peregrinus Cracoviensis”, 2001, z. 12, s. 118–121.
- ⁴ A. Jackowski, I. Soljan, *Pielgrzymki jako przejaw solidarności międzyludzkiej*, „Peregrinus Cracoviensis”, 2007, z. 18, s. 14–15.
- ⁵ J. Więckowiak, *Królowa Polskiego Morza*, Wyd. Diecezji Gdańskiej „Stella Maris”, Gdańsk-Oliwa, 1992, s. 14–15.
- ⁶ S. Majkowski, *Sanktuarium Maryjne Królowej Polskiego Morza w Swarzewie*, Wyd. Diecezji Gdańskiej „Stella Maris”, Gdańsk-Oliwa, 1991, s. 3–5.
- ⁷ J. Więckowiak, *Królowa Polskiego Morza*, op. cit., s. 14.
- ⁸ St. Kujot, *Kto założył parafie dzisiejszej diecezji chełmińskiej*, Toruń, 1903, s. 37.
- ⁹ J. Więckowiak, *Królowa Polskiego Morza*, op. cit., s. 17.
- ¹⁰ J. Więckowiak, *Królowa Polskiego Morza*, op. cit., s. 15.
- ¹¹ J. Więckowiak, *Królowa Polskiego Morza*, op. cit., s. 19–21.
- ¹² M. Ryż, *Swarzewo jako miejsce kultu religijnego*. Praca magisterska przygotowana w Zakładzie Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Turystyki Akademii Pomorskiej w Słupsku w 2010 r. pod kierunkiem prof. dr hab. Eugeniusza Rydza.
- ¹³ J. Więckowiak, *Królowa Polskiego Morza*, op. cit., s. 16.
- ¹⁴ J. Więckowiak, *Królowa Polskiego Morza*, op. cit., s. 18.
- ¹⁵ S. Majkowski, *Sanktuarium Maryjne Królowej Polskiego Morza*, op. cit., s. 3–5.
- ¹⁶ J. Więckowiak, *Królowa Polskiego Morza*, op. cit., s. 73.
- ¹⁷ J. Więckowiak, *Królowa Polskiego Morza*, op. cit., s. 74.
- ¹⁸ S. Majkowski, *Sanktuarium Maryjne Królowej Polskiego Morza*, op. cit., s. 3–7.
- ¹⁹ Z dekretu: *In Pago Swarzewo in Culmensi Dioecesi, fideles maxima veneratione per antiquam Imagem B.W.M. cum Infantulo Jesu (...)*.
- ²⁰ Z dekretu: *innumera dona quibus sacra haec Imago circumdatur, rati animi fidelium documento sunt et memoria revocant eximiarum gratiarum quasi Ipsa Benignissima Deipara ondulgere solet.*
- ²¹ J. Więckowiak, *Królowa Polskiego Morza*, op. cit., s. 96.
- ²² J. Więckowiak, *Królowa Polskiego Morza*, op. cit., s. 47.
- ²³ S. Majkowski, *Sanktuarium Maryjne Królowej Polskiego Morza*, op. cit., s. 7.

²⁴ Matka Boża Swarzewska – Królowa Polskiego Morza, <http://www.przymierzezmaryja.pl> (24.04.2010).

²⁵ A. Jackowski, *Święta przestrzeń świata*, op. cit., s. 122–124.

²⁶ E. Rydz, *Kalwaria Wejherowska jako miejsce kultu religijnego*, [w:] B. Domański, S. Skiba (red.) *Geografia i sacrum, Profesorowi Antoniemu Jackowskiemu w 70. rocznicę urodzin*, t. 2, IGiGP UJ, Kraków 2005, s. 403–416.

²⁷ A. Datko, *Człowiek w przestrzeni symbolicznej*, „Peregrinus Cracoviensis”, 2001, z. 12, s. 119–139.

²⁸ W. Szulist, *Pielgrzymki na Kaszubach*, „Studia Pelplińskie”, 1974, s. 55–56.

²⁹ Badania przeprowadzono w ramach przygotowywanej pracy magisterskiej pt. „Swarzewo jako miejsce kultu religijnego” przygotowanej przez M. Ryż pod kierunkiem prof. dr hab. E. Rydza w Zakładzie Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Turystyki Akademii Pomorskiej w Słupsku w 2010 r.

³⁰ M. Ryż, *Swarzewo jako miejsce kultu religijnego*, praca magisterska przygotowana w Zakładzie Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Turystyki Akademii Pomorskiej w Słupsku w 2010 roku pod kierunkiem prof. dr hab. Eugeniusza Rydza.

³¹ J. Miciński, *Żaglowce handlowe z Rewy*, Gdańsk 1975, s. 58.

³² K. Derc, *Matka Boska Swarzewska cudami słynąca Królowa Polskiego Morza* (mps), Wejherowo 1970, s. 8.

³³ E. Ryczkowski, *Królowa Kaszub*, Sianowo-Banino, 2002, s. 14.

³⁴ Badania przeprowadzono w ramach przygotowanej pracy magisterskiej w Instytucie Geografii PAP w Słupsku w 2009 r. pod kier. prof. dr hab. E. Rydza. Zob. M. Ryż, *Swarzewo jako miejsce kultu religijnego*, praca magisterska przygotowana w Zakładzie Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Turystyki Akademii Pomorskiej w Słupsku w 2010 r. pod kierunkiem prof. dr hab. E. Rydza.

³⁵ Bezpośrednie badania terenowe przeprowadzone w ramach przygotowanej pracy magisterskiej pt. „Sanktuarium Matki Boskiej Swarzewskiej jako miejsce kultu religijnego”. Pracę tę wykonano w Zakładzie Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Turystyki Instytutu Geografii i Studiów Regionalnych AP w Słupsku w 2010 r. pod kier. prof. dr hab. E. Rydza.

³⁶ Wywiad z ks. B. Witkowskim, opiekunem Domu Rekolekcyjnego Świętego Józefa w Swarzewie w dniu 26 kwietnia 2010 r. przeprowadzony przez M. Ryż (2010).

Sanctuary of Our Lady of Swarzewo as a place of worship

(SUMMARY)

An inherent part of man's religious culture is the need to create places of worship – marking spaces in which one could effectively communicate with the deity. Sanctuaries are built by all ethnic groups and religious groups across the world. Places of worship have always played a major role in the development of civilization. They were an arena for sharing cultural values and a place for cementing social bonds. A place of religious worship is not only a place for interactions between people, but also transmits religious content to proximal and distal surroundings. The Sanctuary of the Queen of the Polish Sea in Swarzewo also serves this purpose. The village of Swarzewo is mentioned in historical documents dating back to 1340. It was established on the 16th of October, 1340 by an order of the Commander of the Teutonic Knights – Winnrich von Kniprode. The available source materials state that the first church was built in the first half of the fifteenth century, and its founders were, using a contemporary definition, a people of the sea. In the second half of the nineteenth century, it was decided to dismantle the church, and in its place, a new church was built in the years 1877–1888. The church still stands and is known as the Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary. It is a church built in the neo-Gothic style with a solid brick face. The new church was solemnly consecrated on September 14, 1930 by Bishop Constantin Dominic on the occasion of the 50th anniversary of the completion of the building. One of the most valuable elements of the Sanctuary of Swarzewo is the “Image Map” (Fig. 2). It shows the architecture of ships sailing in the mid-17th century, which can be interpreted as the ships making their way to the port of the Queen of the Seas. Pilgrims, having seen the enormity of the subjects painted on the side walls between the stained glass windows, finally reach the place that is most important – in front of the main altar in anticipation of the unveiling of the miraculous statue of the Queen of the Polish Sea. It is a three-dimensional sculpture depicting the Madonna and Child in a standing position, reaching a height of 66 cm. The Madonna is wearing a loose dress, coat and maforion on the head. On the heads of the two figures there are golden crowns. Two papal documents played an important role in the history of the Sanctuary of Swarzewo. On the 18th December, 1855, the Holy See granted a plenary indulgence at the parish fair held on the Sunday after September 8th and on January 21st, 1882, a privilege was granted with the indulgence, which takes place on the Sunday after the 16th July. As these documents show, the Holy See not only accepts indulgences at Swarzewo, but also includes them in the “Treasury of the Church”. Obtaining these documents had a major impact not only on the growth of pilgrimages, but also contributed to the popularity of the devotion to the Virgin Mary, which had been increasing since the mid-16th century. Pilgrimages to Swarzewo became substantially larger when Poland regained access to the Baltic Sea after World War I. One of the most joyous and

solemn moments in the history of the Sanctuary of Swarzewo was September 8, 1937. On that day, there was a solemn coronation of Our Lady of Swarzewo as the Queen of the Sea. The decree of Pope Pius XI sent by the Sacred Congregation of Rites, allowing for the coronation of the Swarzewo Virgin bears the date of the 28th August, 1936. In the more recent history of the statue of the Virgin Mary of Swarzewo, the pilgrimage to Gdynia on the 11th June, 1987 to meet the Holy Father is a key date. Placed on a special throne, the Virgin Mary officiated the meeting and Pope John Paul II prayed before her and offered her a gift in the form of a rosary. In his homily to the tens of thousands of faithful gathered at Kosciuszko Square, he said, inter alia, "all of you, your families and all your problems I am putting at the feet of the Mother of Christ, worshipped in many shrines across the Earth, and especially in Sianów and Swarzewo, where for forty years the Polish Queen of the Sea has surrounded you with her care. I am glad that she is here with us at this meeting". The peoples' profound gratitude to the Madonna of Swarzewo is apparent in numerous votive offerings and pilgrimages that continuously take place. Since the nineteenth century, pilgrims have come to two indulgences – on the Sunday after the 16th July and on the Sunday after September 8th. The first indulgence is called Our Lady of Carmel and the other the Virgin Birth of Our Lady of Seeds. Over the years, pilgrimages changed not only their form by adding new and interesting elements, but also the influence of the Sanctuary. The results of research helped also to determine the age and social structure of the pilgrims as well as their motivation to take up a pilgrimage. Surveys conducted during the ceremonies allow us to conclude that the participation of believers in them is mainly due to the manifestation of their affection for the Virgin Mary of Swarzewo. For the residents of nearby villages, Our Lady of Swarzewo is an advocate. They come to her with all their families to pray, participating in indulgences together with the foods of believers. Respondents indicate that regardless of who one is, coming to the shrine in Swarzewo will help one find solace. Often torn hearts, lost thoughts, uncertainty and fear pass at the foot of the Queen. Our Lady watches over life and conduct. She embraces with even greater care. May it last forever, as she lasts in Swarzewo.

Eugeniusz Rydz, prof. dr hab.

Instytut Geografii i Studiów Regionalnych

Akademia Pomorska w Słupsku

Słupsk

